

EPISTEMINĖ MOTYVACIJA KAIP SOCIALINIŲ PRIETARŲ PREDIKTORIUS: KOGNITYVINIO UŽBAIGTUMO POREIKIO IR AMBIVALENTIŠKO SEKSIZMO SĄSAJOS

Edvinas Švedas¹, Rasa Erentaitė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Santrauka. Mokslinė problema. Negausūs tyrimai rodo, kad preferencija greitai suformuojamam, užtikrintam ir stabiliam žinojimui, aprašoma kognityvinio užbaigtumo poreikio (KUP) konstruktu, yra susijusi su priešiškais ir geranoriškais seksistiniais prietaisais (Roets ir kt., 2012). Tačiau nėra aišku, kaip šis poreikis atsispindi skirtingais – ambivalentiškos ir univalentiškos – seksizmo raiškos atvejais. **Tyrimo tikslas** – nustatyti KUP ir seksizmo sąsajas atsižvelgiant į galimą lyties moderacinį vaidmenį. **Metodai.** Heterogeniška imtis (N = 187, 18–68 metų 108 moterys ir 79 vyrai, M = 26,73, SD = 8,53) užpildė atnaujintą Kognityvinio užbaigtumo poreikio (Roets, Van Hiel, 2007) ir Ambivalentiško seksizmo (Glick, Fiske, 1996) klausimynus. **Rezultatai** patvirtino, kad, kontroliuojant lyties efektą, aukštesni KUP įverčiai leidžia numatyti aukštesnį priešišką ir geranorišką seksizmą. Lytis moderavo tik KUP ir geranoriško seksizmo ryšį (moterų grupėje konstruktyvų ryšiai buvo stipresni). Skirstant imtį pagal seksizmo raišką, nustatyta, kad KUP įverčiai aukštesni tarp ambivalentiškas (skirtingai nei univalentiškas) seksistines nuostatas reiškiančiųjų, taip pat kad moterų KUP įverčiai visose seksizmo raiškos grupėse yra aukštesni nei vyrų. **Išvados.** Tyrimas parodė, kad moterims taikomi socialiniai prietaisai gali būti aiškinami motyvaciniais žinojimo formavimo skirtingumais. KUP yra aukštesnis ambivalentiško seksizmo raiškos grupėje. Rasti konstruktyvų ryšiai suderinami su esamais teoriniais požiūriais, kad ambivalentiškas seksizmas gali funkcionuoti kaip socialinę sistemą pateisinanti ideologija, tenkinanti episteminio stabilumo poreikį.

Pagrindiniai žodžiai: kognityvinio užbaigtumo poreikis, ambivalentiškas seksizmas, sistemos pateisinimas.

¹ Adresas susirašinėti: Mykolo Romerio universiteto Socialinių technologijų fakulteto Psichologijos institutas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, tel. 8 5 271 46 20, el. p.: edvinas.svedas@gmail.com

ĮVADAS

Kultūroje paplitę socialiniai prietarai (angl. *prejudice*) taikomi įvairioms grupėms ir skiriasi savo turiniu. Tačiau nors prietaringos nuostatos pasižymi įvairove, ankstesnių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad šios nuostatos greičiausiai atspindi bendrą mąstymo ir žinojimo formavimo būdą, o konkretus adresatas ar siuntėjas yra antrinės svarbos (Roets, Van Hiel, 2011a). Kaip unikalią prognostinę vertę turintį konstruktą, galintį reikšmingai paaiškinti įvairius socialinius prietarus, Roetsas ir Van Hielas nurodo kognityvinio užbaigtumo poreikį (KUP; Webster, Kruglanski, 1994), nusakantį individualius motyvacinus skirtumus formuojant žinojimą apie tam tikrą reiškinį. Aukštesnis KUP yra siejamas su prastu neapibrėžtumo toleravimu, pasireiškiančiu greitai suformuojamo, užtikrinto ir stabilaus žinojimo siekiu.

Mažai dėmesio skirta šio poreikio sąsajoms su ambivalentišku seksizmu (Glick, Fiske, 1996), apimančiu moterims taikomas priešiškas ir geranoriškas seksistines nuostatas. Roetso, Van Hielo ir Dhonto (2012) tyrimų rezultatai rodo, kad KUP teigiamai susijęs su abiejų formų seksistiniais prietaisais, tačiau nėra atsižvelgiama į kitus galimus reikšmingus aptariamų konstruktyvų ryšius. Nors šios priešingo valentingumo seksistinės nuostatos dažniausiai pasireiškia kartu ir yra laikomos komplementariomis (Glick, Fiske, 1996; Glick ir kt., 2000), naujesni tyrimai rodo, kad galima ir univalentiška seksizmo raiška, kai nuostatos yra priešiškesnės arba geranoriškesnės (Sibley, Becker, 2012). Šiems seksizmo raiškos skirtumams paaiškinti KUP konstruktas, numatantis aversiją dviprasmybėms, gali būti potencialiai reikšmingas. Viena vertus, konstruktyvų teorinės prielaidos sufleruoja stipresnes KUP ir univalentiško seksizmo (lyginant su ambivalentišku) sąsajas. Tačiau platesniame teoriniame ir esamų empirinių tyrimų rezultatų kontekste gali būti numatomi kaip tik priešingi ryšiai. Jeigu, kaip teigia autoriai, kartu taikomi priešiški ir geranoriški seksistiniai prietarai atlieka ideologinę esamą socialinę sistemą pateisinačią funkciją (Glick, Fiske, 2001; Jost, Kay, 2005) ir jeigu toks rezultatas suteikia užtikrintumo ir stabilumo pojūtį (Jost, Hunyady, 2005), aukštesnis KUP gali labiau sietis su ambivalentiška seksizmo raiška. Taigi keliamas klausimas, ar seksizmo raiškos atveju KUP yra tenkinamas formuojant nuoseklesnį šių prietarų turinį, ar priešingai – episteminio stabilumo siekiama panaudojant abiejų formų seksistinius prietarus esamai

socialinei sistemai pateisinti ir išsaugoti. Šie galimi alternatyvūs spėjimai, mažas akademinis dėmesys problemai ir konstruktyvų taikymo praktikos stygius Lietuvoje leidžia kelti tikslą išsamiau tirti episteminės motyvacijos ir seksistinių prietarų ryšius. Šiame straipsnyje toliau apžvelgiamas KUP ryšys su socialiniais prietaisais ir ambivalentiškas seksizmas, aptariami neatsakyti klausimai apie šių konstruktyvų sąsajas.

EPISTEMINĖ MOTYVACIJA KAIP SOCIALINIŲ PRIETARŲ PAGRINDAS: KOGNITYVINIO UŽBAIGTUMO POREIKIS

Kaip formuojamas ir keičiamas žinojimas apie tam tikrą reiškinį, yra įvairiose akademinėse srityse seniai tyrinėjama problema. Kruglanski (1990) kasdienėje žmonių veikloje pasireiškiantį mėgėjišką žinojimo formavimą mato kaip potencialiai nenutrūkstamą procesą. Autoriaus teorija (angl. *Lay Epistemic Theory*) remiasi prielaida, kad žmonės kelia ir tikrina prieinama informacija paremtas hipotezes ir kad šis procesas, nors galėtų trukti neapibrėžtą laiko tarpą, yra nutraukiamas veikiant motyvacijai turėti atsakymą ar paaiškinimą kylančiam klausimui, po ko yra suformuojamas konkretus sprendimas. Šiuos motyvacinius „stabdžius“ aprašo autoriaus pasiūlytas KUP konstruktas.

Kognityvinio užbaigtumo poreikis (angl. *need for closure*) apibrėžiamas kaip troškimas gauti nesuspecifinį atsakymą į iškilusį klausimą, siekiant išvengti neaiškumo, neužtikrintumo bei daugiaprasmiškumo ir dėl to kylančio sutrikimo (Webster, Kruglanski, 1994). Aukštais šio poreikio įvertčiais pasižymintys individai įvairiose situacijose siekia organizuotumo ir struktūruotumo, teikia prioritetą nuspėjamumui, greitam sprendimų priėmimui, patiria diskomfortą susidūrę su dviprasmybėmis, vengia abejoti turimomis žiniomis. Aukštas KUP siejamas su tendencijomis formuoti žinojimą greitai ir vengti jį kvestionuoti (Webster, Kruglanski, 1994; Kruglanski, Webster, 1996). Tai leidžia numatyti šio poreikio ir socialinių prietarų ryšį: kadangi kultūroje paplitę stereotipai ir socialiniai prietaisai sudaro lengvai ir greitai prieinamas bei perimamas žinių struktūras, tikėtina, kad aukštu KUP pasižymintys individai dažniau naudosis tokiais informacijos šaltiniais formuodami žinojimą apie tam tikroms grupėms priklausančius asmenis (Kruglanski, Fishman, 2009).

Tyrimai patvirtina, kad, esant aukštam KUP, individai ieško mažiau informacijos apie kitą asmenį prieš priimdami sprendimą (Webster, Richter ir Kruglanski, 1996), dažniau sprendžia apie asmenį iš jo priklausymo

tam tikrai grupei (Kruglanski, Mayselless, 1988), yra linę suvokti išorines grupes kaip homogeniškesnes (Fox, Elraz-Shapira, 2005). KUP taip pat siejamas su konservatyvia pasaulėžiūra. Josto, Glaserio, Kruglanskio ir Sulloway'aus (2003) metaanalizė parodė, kad šis poreikis yra teigiamai susijęs su autoritarizmu, dešiniuosiomis politinėmis pažiūromis ir priklausymu tokioms pažiūroms atstovaujančioms politinėms organizacijoms, religiniais ir nacionalistiniais įsitikinimais, konservatyvumu ir pritarimu mirties bausmei. Tokios ideologinės nuostatos suderinamos su KUP aprašomomis preferencijomis tvarkai, struktūruotumui, nuspėjamumui, taip pat su kognityviniu uždarmu. Nustatyta, kad autoritarizmo aspektai gali paaiškinti KUP ir socialinių prietarų, pvz., rasizmo (Roets, Van Hiel, 2006), taip pat šiam tyrimui aktualaus ambivalentiško seksizmo (Roets ir kt., 2012), ryšį.

AMBIVALENTIŠKAS SEKSIZMAS

Glicko ir Fiske (1996) pasiūlytą ambivalentiško seksizmo konstrukta sudaro du moterims taikomi prietarų rinkiniai – priešiškas ir geranoriškas seksizmas. Priešiškas seksizmas – tai konkurencinius lyčių santykių aspektus apimantys įsitikinimai apie moterų siekį kontroliuoti vyrus, tam naudojant savo seksualumą ar feministinę ideologiją. Geranoriškas seksizmas išreiškiamas nuostatomis, apibūdinančiomis moteris kaip tyras būtybes, kurias būtina branginti, saugoti ir kurių meilės reikia vyro pilnatvei (Glick, Fiske, 1996, 2001). Nors senesnės socialinių prietarų tyrimų tradicijos kontekste geranoriškas seksizmas gali atrodyti kaip oksimoroniškas ir prietaringų nuostatų sampratos netenkinantis konstruktas, svarbu tai, kad šis reiškiamas „geranoriškumas“ suponuoja moteris esant silpnas, menkos kompetencijos, tinkančias tik tradiciniams, su socialine galia nesiejamiems lyčių vaidmenims (Glick, Fiske, 2001). Taigi po „geranoriškumo“ šiuo atveju slypi nuvertinimas, vaidmenų apribojimas. Įvairūs tyrimai rodo, kad subjektyviai teigiamai suvokiami geranoriški seksistiniai prietarai yra sunkiau atpažįstami kaip tokie (Barreto, Ellemers, 2005), atlieka socialinę sistemą pateisinančią funkciją (Jost, Kay, 2005), mažina moterų motyvaciją kovoti su diskriminacija lyties pagrindu (Becker, Wright, 2011), gali lemti moterų abejojimą savo kompetencija ir prastesnius rezultatus atliekant kognityvinių išteklių reikalaujančias užduotis (Dardene, Dumont ir Bollier, 2007; Dumont, Sarlet ir Dardenne, 2010), yra susiję su savęs sudaiktinimo reiškiniu (Calogero, Jost, 2011).

Priešiški ir geranoriški seksistiniai prietarai, anot autorių, yra suderinami, komplementarūs ir svarbūs įtvirtinant lyčių nelygybę (Glick, Fiske, 2001). Devyniolikoje šalių atlikti tyrimai parodė, kad vidutiniai imčių seksizmo įverčiai teigiamai siejasi su atitinkamoje šalyje fiksuojama socialine lyčių nelygybe, taip pat kad abi seksizmo dimensijos dažnai teigiamai susijusios tarpusavyje ir, lyginant skirtingas šalis, teigiamas koreliacinis ryšys randamas tarp vyrų ir moterų seksizmo įverčių (Glick et al., 2000). Pritarimas šioms nuostatomis tarp lyčių gali skirtis: vyrai paprastai pasižymi aukštesniu priešišku seksizmu, o geranoriško seksizmo raiška yra įvairesnė – jis gali būti kiek būdingesnis moterims arba reikšmingų lyčių skirtumų nerandama (Glick, Fiske, 1996; Glick ir kt., 2000).

Nors apžvelgtuose tyrimuose teigiama, kad seksizmas yra ambivalentiškas, matoma tam tikrų išimčių, leidžiančių manyti, kad tai nebūtinai universalus reiškinys. Pirma, kai kuriose heterogeniškose imtyse fiksuojama labiau diferencijuota seksizmo raiška ir reikšmingo ryšio tarp priešiško ir geranoriško seksistinių prietarų nerandama (Glick, Fiske, 1996). Šis ryšys gali būti silpnesnis vyrų grupėje, ypač populiacijose, kur lyčių nelygybė yra gana didelė (Glick et al., 2000). Antra, kai kuriose imtyse seksizmo dimensijų ryšys mažėja, kai tiriami tik aukštais (aukštesniais nei imties mediana) priešiško seksizmo įverčiais pasižymintys individai (Glick ir kt., 2000). Autoriai spėja, kad bendrai imtyje šio teigiamo ryšio priežastis gali būti santykinai egalitarinių pažiūrų tiriamieji, vienodai atmetantys tiek priešiškas, tiek geranoriškas seksistines nuostatas. Išsamiau galimą seksistinių nuostatų univalentiškumą (kai nuostatos yra priešiškesnės ir ne tokios geranoriškos arba atvirkščiai) imta tirti neseniai. Sibley'us ir Becker (2012), naudodami latentinių klasių analizės metodą, Naujosios Zelandijos populiacijos imtyje atrado, kad egzistuoja nedidelės univalentiško seksizmo raiškos grupės. Tyrimas parodė, kad tiriamųjų skirstymas pagal seksistinių prietarų univalenciją ir ambivalenciją yra prasmingas, padedantis aptikti ryšių su kitais konstruktais skirtumus – pavyzdžiui, reikšmingi seksizmo raiškos grupių skirtumai rasti tiriant ideologines nuostatas (socialinį dominavimą ir dešiniųjų pažiūrų autoritarizmą), polinkį pateisinti esamas socialines sistemas, artimų santykių kokybę (Sibley, Becker, 2012).

KUP IR AMBIVALENTIŠKO SEKSIZMO SĄSAJOS

Kol kas KUP mažai sietas su ambivalentišku seksizmu. Roetso ir kt. (2012) Belgijoje atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad KUP, atsižvelgiant į lyčių skirtumus, reikšmingai prognozuoja tiek priešiškas, tiek geranoriškas seksistines nuostatas, o lyties prognostinė vertė yra santykinai nedidelė, taip pat kad lyties kintamasis nėra šių ryšių moderatorius. Tačiau autoriai išreiškė abejonę dėl atrastų ryšių bendrumo su kitomis imtimis iš didesne lyčių nelygybe pasižyminčių populiacijų, kuriose lyčių skirtumai aiškinant seksistines nuostatas gali būti svarbesni nei individualūs motyvaciniai. Yra žinoma, kad lyčių seksizmo raiškos skirtumai populiacijose varijuoja ir yra priklausomi nuo kultūrinių veiksnių (Glick ir kt., 2000). Todėl į lytį būtina atsižvelgti siekiant kritiškai įvertinti Roetso ir Van Hielo (2011a) tezę, kad socialiniai prietariai yra veikiau bendrų episteminių motyvų atspindys, o konkrečių grupių (šių prietarų siuntėjų ir adresatų) skirtumai yra antrinės svarbos (taip pat žr. Roets ir kt., 2012). Taigi KUP ir seksizmo sąsajų patikslinimas aktualus ir dėl šių rezultatų pakartojimo kitokioje populiacijoje renkamoje imtyje (pvz., Lietuvoje lyčių nelygybė didesnė nei Belgijoje – UN Development Programme, 2013).

Aktualu tirti ir kitus galimus KUP ir seksizmo ryšių ypatumus, atsižvelgiant ne tik į tam tikras seksizmo dimensijas, bet ir į skirtingus priešiškus bei geranoriškus seksistinių nuostatų derinius, t. y. kai šios nuostatos daugiau reiškiamos kartu (ambivalentiškas seksizmas) ir atskirai (univalentiškas seksizmas). KUP skirtumai šiais seksizmo raiškos atvejais nėra lengvai nuspėjami. Viena vertus, aukštas KUP susijęs su pirmenybės teikimu vienprasmiskumui, organizuotumui ir nuspėjamumui, atspindinčiam norą turėti užtikrintą ir stabilų žinojimą (Webster, Kruglanski, 1994), o tai leidžia tikėtis didesnio nuoseklumo ir konkrečiai grupei taikomų nuostatų turinyje. Jei priešingo valentingumo seksistiniai prietariai ir KUP iš tiesų yra teigiamai susiję, šio poreikio įvertčiai turėtų skirtis ambivalentiškos ir univalentiškos (priešiškesnės arba geranoriškesnės) seksizmo raiškos atvejais. Tada KUP įvertčiai, tikėtina, bus aukštesni, nes univalentiškos nuostatos iš pažiūros yra ne tokios prieštaringos ir sudaro nuoseklesnę ir vienprasmiškesnę žinojimo struktūrą. Toks spėjimas suderinamas su Kruglansko ir Webster (1996) nuomone, kad KUP turėtų teigiamai sietis su diskomfortu patiriant kognityvinį nenuoseklumą ir stiprinti kognityvinį disonansą. Taip pat tikėtini lyčių skirtumai. Univalentiškos geranoriškos seksistinės nuostatos dažniau būdingos moterims, univalentiškos

priešiškos – vyrams (Sibley, Becker, 2012). Taigi jei kognityvinio užbaigtumo poreikis teigiamai susijęs su seksizmu ir yra tenkinamas formuojant nuoseklesnį šių prietarų turinį, aukšto KUP vyrų ir moterų prietarai gali skirtis savo valentingumu.

Kita vertus, konstruktyvūs ryšiai gali būti priešingi. Kiti teoriniai požiūriai ir esami tyrimų rezultatai leidžia spėti, kad kaip tik ambivalentiški seksistiniai prietarai tenkina episteminio stabilumo poreikį leisdami esamus lyčių santykius (ar net visą socialinių santykių sistemą) suvokti kaip teisingus ir pageidautinus. Priešiškos ir geranoriškos seksistinės nuostatos laikomos komplementariomis ir atliekančiomis ideologinę funkciją įtvirtinant struktūrinį vyrų dominavimą (Glick, Fiske, 1996, 2001). Išsamiau ši funkcija analizuojama remiantis sistemos pateisinimo (angl. *System justification* – Jost, Banaji, 1994; Jost, van der Toorn, 2012) teorija, kurios pagrindinis postulatas teigia, kad žmonės linkę pateisinti esamus socialinius, ekonominius ar politinius santykius (sistemas), kuriuose dalyvauja. Numatoma ir tyrimais patvirtinama, kad esamai sistemai pateisinti pasitelkiami socialiniai prietarai ir stereotipai: tiek privilegijuotoms, tiek subordinuotoms grupėms priklausantys individai vidinėms ir išorinėms grupėms priskiria tokius (teigiamus ir neigiamus) stereotipus, kurie suderinami su šių grupių užimama socialine padėtimi ir palaiko subalansuotą bei teisingų socialinių santykių įvairumą (pvz., Kay, Jost, 2003; Jost, Kivetz, Rubini, Guermandi ir Mosso, 2005). Taip komplementarus stereotipai, leidžiantys subordinuotas grupes suvokti kaip turinčias savų unikalų privalumų ir trūkumų, suteikia įtikinamą esamos padėties racionalizaciją ir sudaro sąlygas ją pateisinti net ir tiems, kurie tai darydami veikia prieš savo interesus (Jost, Banaji, 1994; Kay ir kt., 2007). Ambivalentiškos seksistinės nuostatos, pabrėžiančios tariamą moterų nekompetenciją atlikti su socialine galia siejamus stereotipiškai vyriškus vaidmenis bei palankiai nurodančios į tradicinius lyčių vaidmenis, yra kaip tik tokios. Šių nuostatų socialinę nelygybę pateisinti funkcija pademonstruota Josto ir Kay'aus (2005) tyrimuose. Autoriai parodė, kad paprastas geranoriškų arba ambivalentiškų seksistinių prietarų priminimas selektyviai pildant Ambivalentiško seksizmo klausimyną moterų grupėje stiprina tendenciją pateisinti esamą socialinę sistemą (angl. *diffuse system justification*). Patvirtindami šias tendencijas, Sibley'us ir Becker (2012) nustatė, kad su lytimis susijusios socialinės sistemos pateisinimas (angl. *gender-specific system justification*) buvo aukštesnis ambivalentiško (lyginant su univalentiško) seksizmo raiškos grupėse. Kadangi aukštas KUP teoriškai gali

būti susijęs su esamos socialinės padėties pateisinimu ir noru ją išsaugoti (Jost, Hunyady, 2005) – preferencija nuspėjamumui, tvarkos, struktūruotumo ir stabilumo poreikiai suderinami su polinkiu socialinius santykius suvokti taip, kaip individui yra įprasta, bei su vengimu juos kvestionuoti – alternatyviai galima spėti, kad aukštesni KUP įverčiai turėtų būti randami ambivalentiškos seksizmo raiškos atveju. Taigi, atsižvelgiant į konstruktyvų teorines prielaidas, sistemos pateisinimo teorijos prielaidas ir ja remiantis atliktų empirinių tyrimų rezultatus, galima teigti, kad yra galimi priešingų krypčių tiriamų konstruktyvų ryšius numatantys spėjimai.

Šiuo darbu siekiama toliau tirti epistemines motyvacijos ir seksistinių prietarų sąsajas. Keliami uždaviniai: atsižvelgiant į galimą lyties moderacinį vaidmenį 1) įvertinti KUP prognostinę vertę aiškinant seksistines nuostatas, kai atsižvelgiama į lyčių skirtumus; 2) palyginti šio poreikio įverčius ambivalentiškos ir univalentiškos seksizmo raiškos grupėse.

METODIKA

Tyrimo dalyviai ir eiga

Tyrimas atliktas 2012 m. lapkritį–2013 m. vasarį. Tirta patogiuoju būdu rinkta imtis: $N = 187$, 18–68 m. 108 moterys ir 79 vyrai ($M_o = 22$, $M = 26,73$, $SD = 8,53$). Derinant pragmatinius ir didesnio tiriamųjų heterogeniškumo siekius, pasirinktas imties rinkimo interneto diskusijų forumuose metodas. Naudota „LimeSurvey“ apklausų programinė įranga (LimeSurvey Project Team / Carsten Schmitz, 2012). Duomenų kokybė kontroliuota naudojant melo skalę, pakartotinį informacijos tikrinimą, ribojant pakartotinius atsakymus.

Remiantis esama praktika (pvz., Temple, Brown, 2011), pasitelkus „Google“ paiešką identifikuoti 25 diskusijų forumai, kuriuose numatyta galimybė (t. y. skirta speciali diskusijų tema) arba egzistuoja praktika tyrėjams rinkti imtis. Lankytojų prašyta neatlygintinai dalyvauti tyrime, pateikta nuoroda į apklausos anketą, įrašai su prašymu periodiškai tikrinti siekiant įsitikinti, kad forumų lankytojai neskelbia tyrimo rezultatams potencialiai reikšmingos informacijos. Anketos lankytojų srautas stebėtas naudojant „Google Analytics“ įrankį. Pagal apsilankymų anketoje skaičių pusė lankytojų srauto priklausė penkiems forumams (vidutiniškai po 10,9 proc. lankytojų), dar penkių forumų dalyviai sudarė papildomą

trečdalį (vidutiniškai po 5,4 proc. lankytojų), penkiolikos forumų – likusią dalį lankytojų srauto (vidutiniškai po 1,3 proc. lankytojų). Pagal vietovę daugiausia apklausos lankytojų buvo iš Vilniaus (52,5 proc.), Kau-no (26,2 proc.), Panevėžio (9,7 proc.), Klaipėdos (7,3 proc.) miestų ir kitų devynių Lietuvos vietovių (vidutiniškai po 0,5 proc. lankytojų).

Visą anketą užpildė 230 (50,66 proc.) tiriamųjų, 43 buvo pašalinti dėl neatitikties kontrolės kriterijams: atsižvelgiant į amžių (pašalinti nepilnamečiai), perkopus melo skalės normą ir esant informacijos apie amžių nesutapimui (tiriamieji apklausos pradžioje nurodė amžių metais, apklausos pabaigoje – gimimo metus). Duomenys apdoroti „Mplus“ (Muthén, Muthén, 1998–2007) ir R programavimo kalbai (R Core Team, 2014) skirtais statistikos paketais.

Įvertinimo būdai

KUP matuotas naudojant atnaujintą Kognityvinio užbaigtumo poreikio klausimyną (angl. *Need for Closure Scale*, Roets, Van Hiel, 2007, publikuojamą Roets, Van Hiel, 2011b), kurį sudaro 41 teiginys (pvz., „Nemėgstu klausimų, kuriems galima pateikti daugybę skirtingų atsakymų“, $\alpha = 0,88$), vertinamas 6 punktų Likerto skalėje nuo 1 („visiškai nesutinku“) iki 6 („visiškai sutinku“). KUP įvertis gaunamas sumuojant atsakymų vertes.

Seksistiniai prietarai matuoti naudojant Ambivalentiško seksizmo klausimyną (angl. *Ambivalent Sexism Inventory*, Glick, Fiske, 1996, tyrime naudota metodikos versija publikuojama Glick ir kt., 2000), kurį sudaro 11 priešiško seksizmo teiginių (pvz., „Moterys siekia įgyti valdžią kontroliuodamos vyrus“, $\alpha = 0,85$) ir 11 geranoriško seksizmo subskalės teiginių (pvz., „Dauguma moterų pasižymi tyrumu, beveik nebūdingu vyrams“, $\alpha = 0,88$). Teiginiai vertinami 6 punktų Likerto skalėje nuo 0 („visiškai nesutinku“) iki 5 („visiškai sutinku“). Kiekvienos subskalės įvertis gaunamas skaičiuojant atsakymų vidurkį.

Taip pat tyrime naudota 5 teiginių melo skalė (pvz., „Niekada nesu įskaudinęs (-usi) kito žmogaus“, Cronbacho α neskaiciuojama), pateikiama kartu su KUP teiginiais (Kruglanski, 2012). Remiantis autoriaus nurodymais, tiriamasis pašalinamas, jei sumuojant atsakymų vertes gautas „melo“ įvertis viršija 15 taškų.

Leidimus adaptuoti ir naudoti instrumentus pirmajam straipsnio autoriui suteikė originalių ir atnaujintų metodikų kūrėjai. Klausimynai

adaptuoti taikant atgalinio vertimo metodą dalyvaujant profesionaliam vertėjui, psichologui ir dviem psichologijos specialybės studentams. Metodikų psichometrinės savybės (centrinės tendencijos, sklaida, reikšmių pasiskirstymas, vidinis elementų suderinamumas) patikrintos per bandomąjį tyrimą patvirtinant jų tinkamumą naudoti.

Konstruktų matavimo kokybė vertinta atliekant patvirtinančiąją faktorinę analizę (CFA). Pažymėtina, kad išsamiai konstruktų struktūros analizei šiame tyrime surinkta imtis nebuvo pakankama (Kline, 2005). Todėl siekta įvertinti tai, ar KUP ir du seksizmo aspektai – geranoriškas ir priešiškas seksizmas – yra atskiri faktoriai, kaip numatoma teoriškai. Šiuo tikslu visi trys konstruktai vertinti kartu viename modelyje. Siekiant išlaikyti tinkamą vertinamų parametų skaičiaus ir imties dydžio santykį, konstruktus sudarantys teiginiai sugrupuoti į indikatorių grupes pagal principus, nurodytus Little, Cunninghamo, Shaharo ir Widamano (2002). Indikatorių grupes sudarė nuo 3 iki 10 teiginių. Analizės rezultatai parodė, kad tikrintas teorinis konstruktų matavimo modelis su sugrupuotais indikatoriais labai gerai tinka duomenims: $\chi^2(41, N = 187) = 51,21$, $p > 0,05$; CFI = 0,99; RMSEA = 0,04; SRMR = 0,05, o tai patvirtina prielaidą, kad naudoti instrumentai matuoja skirtingus konstruktus.

REZULTATAI

Tyrime matuotų kintamųjų vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir kintamųjų tarpusavio koreliacijos pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrime matuotų kintamųjų vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir tarpusavio koreliacijos (moterų ir vyrų rezultatai pateikiami atitinkamai aukščiau ir žemiau matricos įstrižainės)

Table 1. Means, standard deviations, and intercorrelations between variables (correlations for women and men are presented above and below the diagonal respectively)

	M (SD) ♀	M (SD) ♂	t (185)	KUP	PS	GS
KUP	164,06 (21,48)	159,29 (20,51)	1,53	–	0,51***	0,55***
PS	2,63 (0,89)	3,36 (0,81)	-5,70***	0,35**	–	0,57***
GS	2,74 (1,00)	2,58 (0,77)	1,17	0,25*	0,13	–

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; KUP – kognityvinio užbaigtumo poreikis; PS – priešiškas seksizmas; GS – geranoriškas seksizmas

KUP KAIP SEKSIZMO PREDIKTORIUS

KUP prognostinė vertė ir lyties moderacinis vaidmuo vertinti sudarant hierarchinės regresijos modelius, kurių viename priklausomas kintamasis buvo priešiškas, kitame – geranoriškas seksizmas. Seksistinės nuostatos prognozuotos pirmu žingsniu įvedant lyties, antru – KUP kintamąjį, trečiu – lyties ir KUP kintamųjų sąveiką, sudarytą dauginant kintamuosius (Hayes, 2013)¹. Rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

Analizių rezultatai parodė, kad lytis yra svarbi tik priešiško seksizmo prognozei – paaiškino 15 proc. sklaidos. Kognityvinio užbaigtumo poreikis papildomai paaiškino 17 proc. priešiško ir 19 proc. geranoriško seksizmo sklaidos. Lytis moderavo tik KUP ir geranoriško seksizmo ryšį. Šis moderacinis ryšys toliau tirtas atsižvelgiant į sąlyginį KUP efektą moterų ir vyrų grupėse (Hayes, 2005): gauti nestandartizuoti KUP regresijos koeficientai trečio žingsnio modelyje, kai lyties kintamojo pagrindinė kategorija (t. y. koduota nuliais) yra moterys ir kai vyrai. Rasta, kad KUP reikšmingai prognozuoja geranorišką seksizmą abiem lytims, tačiau moterų grupėje konstruktyvų ryšiai yra stipresni ($B = 0,03$, $t(183) = 7,02$, $p < 0,001$) negu vyrų ($B = 0,009$, $t(183) = 2,13$, $p = 0,03$).

2 lentelė. Hierarchinės regresijos modeliai priešiško ir geranoriško seksizmo prognozei (nestandartizuoti regresijos koeficientai)

Table 2. Hierarchical regression models for prediction of hostile and benevolent sexism (unstandardized regression coefficients)

Prognozuojami kintamieji	Priešiškas seksizmas			Geranoriškas seksizmas		
	1	2	3	1	2	3
Žingsniai						
Konstanta	2,63	-0,34	-0,81	2,74	-0,39	-1,44
Lytis ^a	0,72***	0,81***	1,97*	-0,16	-0,07	2,51**
KUP	-	0,02***	0,02***	-	0,02***	0,03***
Lytis x KUP	-	-	-0,007	-	-	-0,02**
R ²	0,15	0,32	0,33	0,007	0,20	0,23
(95 % CI)	(0,07, 0,25)	(0,21, 0,41)	(0,21, 0,42)	(0, 0,05)	(0,10, 0,31)	(0,12, 0,35)
ΔR ²	-	0,17	0,006	-	0,19	0,03
F	32,6***	43,03***	29,38***	1,37	23,05***	18,52***
ΔF	-	45,61***	1,73	-	44,41***	7,76**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; ^a(0 = ♀; 1 = ♂); KUP – kognityvinio užbaigtumo poreikis; 95 proc. pasikliautinųjų intervalų efekto dydžiams skaičiuoti naudojant 5000 BCa savirankos imčių

¹ Amžius ir kt. (2012) tyrimų rezultatai, nebuvo reikšmingas seksizmo prediktorius ($F(1, 185) = 1,76$ ir kaip 0,73, $p = 0,19$ ir 0,39), todėl į regresijos modelius neįtrauktas.

KUP SKIRTUMAI AMBIVALENTIŠKO IR UNIVALENTIŠKO SEKSIZMO RAIŠKOS GRUPĖSE

Kognityvinio užbaigtumo poreikio ryšiai su univalentiška ir ambivalentiška seksizmo raiška ir galimas lyties moderacinis vaidmuo tirti dirbtinai grupuojant imtį ir lyginant KUP įverčius išskirtų grupių viduje. Panaudotas skirstinių dalijimo ties mediana metodas, anksčiau naudotas Glicko ir kt. (2000) stengiantis išskirti „aukšto“ priešiško seksizmo individus, taip pat šį metodą kaip potencialiai panaudojamą siekiant panašių į šio tyrimo tikslų pamini Sibley'us ir Becker (2012). Tiriamieji skirstyti į tris grupes: 1) ambivalentiško seksizmo raiškos grupei priskirti surenkantys aukštesnius nei imties mediana priešiško ir aukštesnius nei imties mediana geranoriško seksizmo įverčius, 2) univalentiško priešiško – aukštesnius nei imties mediana priešiško ir žemesnius nei imties mediana geranoriško seksizmo įverčius, 3) univalentiško geranoriško – aukštesnius nei imties mediana geranoriško ir žemesnius nei imties mediana priešiško seksizmo įverčius¹. Priešiškus ir geranoriškus sistinius prietarus vienodai atmetantys (t. y. surenkantys žemesnius nei imties mediana įverčius abiejose seksizmo dimensijose) tiriamieji į analizę neįtraukti. Tiriamą imties dalį sudarė 18–68 m. 66 moterys ir 67 vyrai: $Mo_1 = 20$, $Mo_2 = 22$, $M = 26,92$, $SD = 9,15$. Tiriamųjų pasiskirstymas visuose pogrupiuose pagal lytį pateikiamas 3 lentelėje (rasta reikšminga lyčių asimetrija: $\chi^2(3, N = 133) = 29,15$, $p < 0,001$), kartu pateikiami KUP ir seksizmo kintamųjų vidurkiai.

3 (seksizmo raiškos grupė) x 2 (lytis) ANOVA modelis, skaičiuotas naudojant III tipo kvadratų sumas, reikšmingos prediktorių sąveikos nerodė ($F(2, 127) = 0,76$, $p = 0,47$, $\eta_p^2 = 0,01$, 95 proc. CI [0, 0,05]²). Analizė pakartota tikrinant sudėtinį 3 x 2 modelį, kurio abu faktoriai buvo reikšmingi. KUP reikšmingai skyrėsi tarp seksizmo raiškos grupių ($F(2, 129) = 5,39$, $p = 0,006$, $\eta_p^2 = 0,08$, 95 proc. CI [0,01, 0,16]). *Post hoc* testai su Bonferroni korekcija ($\alpha = 0,05/3$) parodė, kad KUP įverčiai ambivalentiško

¹ Kadangi nuo imties medianos nedaug nutolusių tiriamųjų priskyrimas aukšto ar žemo kurios nors formos seksizmo grupei gali būti stipriai susijęs su atsitiktinumu, grupavimas pakartotas atsisakant trečdaliao vidurinių reikšmių (t. y. neįtraukti tarp 1 ir 2 tercilio esantys tiriamieji). Tai stebimų tendencijų nekeitė, KUP vidurkiai grupių viduje išliko panašūs ($\Delta M_{\max} = 1,65$).

² 95 proc. pasikliautinųjų intervalų efekto dydžiams skaičiuoti naudojant 5000 BCa (angl. bias-corrected and accelerated) savirankos imčių.

seksizmo raiškos grupėje ($M = 172,62$, $SD = 18,35$) yra reikšmingai aukštesni nei univalentiško priešiško ($M = 162,56$, $SD = 20,09$, $t(93) = 2,48$, $p_{\text{koreguota}} = 0,036$, $\eta_p^2 = 0,06$, 95 proc. CI [0,003, 0,17]) ir univalentiško geranoriško ($M = 163,26$, $SD = 17,02$, $t(97) = 2,54$, $p_{\text{koreguota}} = 0,046$, $\eta_p^2 = 0,06$, 95 proc. CI [0,004, 0,17]). Abiejose univalentiško seksizmo raiškos grupėse KUP įverčiai reikšmingai nesiskyrė. Taip pat KUP įverčiai reikšmingai skyrėsi tarp lyčių ($F(1, 129) = 13,54$, $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,09$, 95 proc. CI [0,02, 0,20]) – vidutinis moterų KUP tarp išskirtų grupių ($M = 172,88$, $SD = 16,44$) buvo aukštesnis nei vyrų ($M = 161,96$, $SD = 19,77$), nors bendrai imtyje reikšmingų skirtumų nėra matoma (1 lentelė). Atidžiau pažvelgus į KUP įverčius visose grupėse pagal lytis (3 lentelė), rasta, kad bendrai imtyje šie skirtumai maskuojami žemus įverčius abiejose seksizmo dimensijose surenkančių tiriamųjų, o moterų KUP yra pastebimai auštesnis univalentiško geranoriško ir ambivalentiško seksizmo raiškos grupėse¹.

3 lentelė. *Tiriamųjų skaičius, KUP, priešiško ir geranoriško seksizmo vidurkiai ir (standartiniai nuokrypiai) seksizmo raiškos grupėse pagal lytį*

Table 3. *Number of participants, means and (standard deviations) of NFC, hostile and benevolent sexism in sexism profiles according to gender*

		Seksizmo raiškos grupė			
		Žemo seksizmo	Univalentiško priešiško	Univalentiško geranoriško	Ambivalentiško
♀	N	42	8	27	31
	KUP	150,21 (21,3)	165,88 (15,27)	167,67 (13,54)	179,23 (17,12)
	PS	1,93 (0,65)	3,47 (0,30)	2,38 (0,43)	3,59 (0,40)
	GS	1,83 (0,74)	2,1 (0,41)	3,35 (0,36)	3,6 (0,55)
♂	N	12	26	11	30
	KUP	144,42 (18,74)	161,54 (21,52)	152,45 (20,33)	165,8 (17,28)
	PS	2,19 (0,55)	3,74 (0,55)	2,55 (0,26)	3,78 (0,49)
	GS	1,84 (0,56)	2,02 (0,54)	3,16 (0,44)	3,15 (0,44)

*KUP – kognityvinio užbaigtumo poreikis; PS – priešiškas seksizmas; GS – geranoriškas seksizmas

¹ Lytis išliko reikšmingas faktorius įtraukiant į analizę ir tyrimui neaktualią žemus įverčius abejose seksizmo dimensijose surenkančių tiriamųjų grupė: analogiškas 4 x 2 ANOVA modelis reikšmingos prediktorių sąveikos taip pat nerodė, abu faktoriai buvo reikšmingi.

REZULTATŲ APTARIMAS

Tyrimu siekta tirti epistemines motyvacijos greitai formuoti užtikrintą ir stabilų žinojimą ir moterims taikomų seksistinių prietarų sąsajas. Kelti uždaviniai nustatyti šiuos motyvus aprašančio kognityvinio užbaigtumo poreikio prognostinę vertę aiškinant priešišką ir geranorišką seksizmą, jo skirtumus ambivalentiško ir univalentiško seksizmo raiškos grupėse bei įvertinti galimą lyties moderacinį vaidmenį. Tyrimo rezultatai parodė, kad, kontroliuojant lytį, KUP paaiškina 17 proc. priešiško ir 19 proc. geranoriško seksizmo sklaidos. Tai iš dalies sutampa su Roetso ir kt. (2012) tyrimų rezultatais – dviejose Belgijoje rinktose heterogeniškose patogiosiose imtyse KUP, kontroliuojant lyčių skirtumus, buvo reikšmingas seksizmo prediktorius (paaiškino nuo 5 iki 22,3 proc. sklaidos), o lyties efektas buvo santykinai mažas. Tačiau tiriant rasta didesnė lyties prognostinė vertė aiškinant priešiškas seksistines nuostatas (15 proc. sklaidos; cituojamame tyrime: 2,9–5,3 proc. sklaidos) – vyrų priešiško seksizmo įverčiai buvo akivaizdžiai aukštesni nei moterų, o tai yra tipiškiau Glicko ir kt. (2000) 19-oje šalių atliktų tyrimų metu nustatytoms tendencijoms. Matoma, kad lytis gali būti santykinai geras seksizmo prediktorius. Taigi grupių skirtumai, lyginant su individualiais motyvaciniais, gali būti panašiai svarbūs aiškinant priešiškas seksistines nuostatas.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė konstruktyvų ryšio skirtumus tarp lyčių. Moderavimo analizė parodė, kad KUP labiau siejasi su geranorišku seksizmu moterų grupėje. Geranoriškos seksistinės nuostatos dažnai subjektyviai suvokiamos kaip teigiamos ir neidentifikuojamos kaip seksistinės (Barreto, Ellemers, 2005). Jos palankiai apibūdina moteris kaip tinkamas atlikti tradicinius „moteriškus“ vaidmenis, išryškina subjektyviai teigiamas joms priskiriamas stereotipines savybes (Glick, Fiske, 1996), gali padėti pateisinti lyčių nelygybę sudarydamos įspūdį, kad lyčių santykiai visuomenėje yra teisingi ir subalansuoti (Kay ir kt., 2007; Jost, Kay, 2005). Taigi tikėtina, kad esant didesniam dispoziciniam polinkiui remtis stereotipine informacija geranoriškos seksistinės nuostatos yra patrauklesnės moterims nei vyrams. Tai paaiškintų tirtoje imtyje matomus ryšius. Tačiau Roetsas ir kt. (2012) tokių lyčių skirtumų neranda. Laikantis prielaidos, kad imtys lyginamuose tyrimuose yra gana heterogeniškos ir atspindi populiacijos tendencijas, tai galima aiškinti skirtingais seksis-

tinio priešiško laipsniais: moterų geranoriškos seksistinės nuostatos savo grupės atžvilgiu gali būti matomos kaip kompensacinė reakcija į kultūroje paplitusį vyrų priešišumą (Glick ir kt., 2000; Glick, Fiske, 2001). Šio tyrimo imtyje vyrų priešiško seksizmo įvertis siekė 3,36 balo, Roetso ir kt. (2012) tyrime – 2,79.

Kiti tyrimo rezultatai leido įvertinti subtilesnes tirtų konstruktyvų sąsajas. Atliktas imties skirstymas į seksizmo raiškos grupes pirmiausia parodė, kad lyčių pasiskirstymas pogrupiuose lyties atžvilgiu nėra tolygus – analogiškai Sibley'aus ir Becker (2012) rezultatams, į univalentiško priešiško seksizmo pogrupį pateko daugiau vyrų, o univalentiško geranoriško seksizmo pogrupyje lyčių asimetrija buvo priešinga (3 lentelė). Tačiau taikytas grupavimo metodas neleido pakartoti šių pogrupių proporcijos (cituojamame tyrime 2–5 proc. imties priskiriama univalentiško seksizmo raiškai). Tai rodo pasiektą tikėtiną grupavimo dalijant skirstinius ties mediana validumo laipsnį, tačiau drauge išryškina rezultatų priklausomybę nuo taikomo metodo.

Gauti rezultatai patvirtino vieną iš alternatyvių spėjimų, kad kognityvinio užbaigtumo poreikis labiau siejasi su ambivalentiška seksizmo raiška nei su univalentiška. KUP buvo labiau išreikštas tarp aukštesnius nei imties mediana priešiško ir drauge aukštesnius nei imties mediana geranoriško seksizmo įverčius surenkančių tiriamųjų. Tokie rezultatai atitinka esamas žinias apie seksistinių prietarų ideologinį suderinamumą atliekant nelygybės pateisinimo funkciją. Komplementarios seksistinės nuostatos gali būti laikomos priemone, padedančia esamus socialinius santykius matyti kaip subalansuotus, teisingus ir pageidautinus (Glick, Fiske, 2001; Jost, Kay, 2005; Sibley, Becker, 2012). Šalia priešiško kartu taikomas geranoriškas seksizmas, anot minėtų autorių, palaiko įvaizdį, kad nė viena grupė visuomenėje nėra išskirtinai gera ar bloga, kiekviena jų turi savų privalumų ir trūkumų, todėl visa socialinių santykių sistema yra subalansuota ir teisinga. Tokios nuostatos, mažindamos privilegijuotų grupių jaučiamą kaltę, subordinuotų grupių nerimą, taip pat suteikdamos įtikinamą esamos padėties racionalizaciją, leidžia skirtingas galios pozicijas užimantiems individams savo padėtį vertinti teigiamai (Jost, Kay, 2005). Taigi esamos socialinės padėties pateisinimas taikant priešiškus ir geranoriškus seksistinius prietarus gali būti matomas kaip episteminius tvarkos, struktūruotumo, nuspėjamumo ir kitus poreikius tenkinantis veiksmas.

Įdomu tai, kad, tiriant tik univalentiška ir ambivalentiška seksizmo raiška pasižyminčius tiriamuosius, KUP įverčiai, nesvarbu, kokia seksizmo raiškos grupė, buvo aukštesni tarp moterų, nors bendrai imtyje reikšmingų skirtumų nėra (1 lentelė) ir paprastai jų nėra randama (Webster, Kruglanski, 1994). Šie lyčių skirtumai (bendrai imtyje maskuojami santykinai egalitariškų pažiūrų tiriamųjų) aiškiau matomi univalentiško geranoriško ir ambivalentiško seksizmo raiškos grupėse. Tai taip pat papildoma aukščiau aptartos moderavimo analizės rezultatais – matoma, kad geranoriški seksistiniai prietarai yra aktualesni aukštu KUP pasižyminčioms moterims.

Tačiau reiktų pastebėti, kad gautus rezultatus galima interpretuoti ir kitaip. Autoriai spėja, kad ambivalentiškos seksistinės nuostatos gali būti aiškinamos moterų skirstymu į kultūroje vyraujančius suvokiamus jų tipus (Glick, Fiske, 2001). Glickas, Dieboldas, Bailey-Werner ir Zhu (1997) parodė, kad aukštais seksizmo įverčiais pasižymintys tiriamieji pateikia labiau poliarizuotus moterų tipus ir atitinkamai juos vertina, pvz., priešiškas seksizmas prognozuoja negatyvius „karjerisčių“, o geranoriškas seksizmas – palankius „namų šeimininkių“ įvertinimus. KUP teorinės prielaidos ir moterų skirstymas į tipus būtų suderinami: kadangi lyties kategorija yra labai plati, jos skaidymas į smulkesnius vienetus leistų pasiekti didesnio struktūruotumo ir informacijos nuoseklumo tam tikros subkategorijos viduje. Aukštesni KUP įverčiai ambivalentiško seksizmo grupėje galėtų būti aiškinami tuo, kad daugiau ir įvairesnių seksistinių nuostatų aukšto KUP individui turėtų sudaryti sąlygas šį poreikį tenkinti platesniame situacijų spektre. Taigi yra perspektyvų ateityje tirti KUP ir seksizmo ambivalencijos sąsajas atsižvelgiant į alternatyvius šio ryšio paaiškinimus.

Vertinant atliktą tyrimą, svarbu atsižvelgti į jo ribotumus. Atkreiptinas dėmesys į generalizaciją ribojantį imties sudarymo būdą ir su mažesnėmis galimybėmis kontroliuoti duomenų kokybę susijusį jos rinkimo metodą. Nors galimų problemų bandyta išvengti taikant įvairias duomenų kokybės kontrolės priemones, vienas ateityje keliamų tikslų galėtų būti rezultatų stabilumo patikrinimas tiriant kitokias ir kitaip rinktas imtis. Taip pat akivaizdu, kad gauti rezultatai yra priklausomi nuo tiriamųjų grupavimo pagal seksizmo raišką būdo. Kintamųjų skirstinių dalijimas ties mediana yra viena iš Sibley'aus ir Becker (2012) paminėtų potencialiai panaudojamų technikų, kuri šiame tyrime pasirinkta kaip

imties dydžiui adekvatus metodas vietoj autorių naudotos latentinių klasių analizės. Šiuo būdu atliktas dirbtinis grupavimas pateikė tikėtinas lyčių proporcijas seksizmo raiškos grupėse, tačiau kitais svarbiais aspektais tyrimų rezultatai buvo skirtingi – cituojamame tyrime taikytas metodas leido išskirti daugiau grupių, taip pat į jas patenkančių tiriamųjų proporcijos buvo kitokios (žr. Sibley, Becker, 2012). Per mažas imties dydis yra kitas galimas tyrimo trūkumas, lėmęs tai, kad nebuvo rasta reikšminga lyties ir seksizmo raiškos grupių sąveika. Į tai svarbu atsižvelgti planuojant tolimesnius tyrimus. Taip pat svarbu paminėti, kad nors tyrimo rezultatai suderinami su teorinėmis prielaidomis ir kitų tyrimų išvadomis apie ambivalentiškų seksistinių prietarų dalyvavimą pateisinant esamą socialinę sistemą, ši seksizmo funkcija tiesiogiai įvertinta nebuvo. Ateityje atrastas sąsajas verta tirti įtraukiant kitus kintamuosius, tikėtina, galinčius paaiškinti KUP ir ambivalentiško seksizmo ryšį.

Nepaisant paminėtų ribotumų, gauti rezultatai patvirtina episteminių motyvų svarbą aiškinant prietaringas nuostatas. Kognityvinio užbaigtumo poreikis yra teigiamai susijęs su ambivalentiškais seksistiniais prietarais moterų atžvilgiu, pastebimas stipresnis geranoriško seksizmo ir KUP ryšys tarp moterų. O lyčių skirtumai, lyginant su individualiais motyvaciniais, yra panašiai svarbūs tik numatant priešišką seksizmą. Rasti aukštesni KUP įvėrciai ambivalentiško (lyginant su univalentiško priešiško ir univalentiško geranoriško) seksizmo raiškos grupėje taip pat suderinami su prielaidomis apie komplementarių seksistinių prietarų atliekamą nelygybę pateisinančią funkciją. Atsižvelgiant į šiuos teorinius požiūrius ir kitų tyrimų rezultatus, galima spėti, kad aukšto KUP individai episteminio stabilumo siekia panaudodami abiejų formų seksistinius prietarus esamai socialinei sistemai pateisinti ir išsaugoti.

Literatūra

- Barreto, M., Ellemers, N. (2005). The burden of benevolent sexism: How it contributes to the maintenance of gender inequalities. *European journal of social psychology*, 35 (5), 633–642.
- Becker, J. C., Wright, S. C. (2011). Yet another dark side of chivalry: Benevolent sexism undermines and hostile sexism motivates collective action for social change. *Journal of personality and social psychology*, 101 (1), 62–77.

- Calogero, R. M., Jost, J. T. (2011). Self-subjugation among women: exposure to sexist ideology, self-objectification, and the protective function of the need to avoid closure. *Journal of personality and social psychology*, 100 (2), 211–228.
- Dardenne, B., Dumont, M., Bollier, T. (2007). Insidious dangers of benevolent sexism: consequences for women's performance. *Journal of personality and social psychology*, 93 (5), 764–779.
- Dumont, M., Sarlet, M., Dardenne, B. (2010). Be too kind to a woman, she'll feel incompetent: Benevolent sexism shifts self-construal and autobiographical memories toward incompetence. *Sex Roles*, 62 (7–8), 545–553.
- Fox, S., Elraz-Shapira, Y. (2005). Perceived group variability and dispositional need for closure. *Current Psychology*, 24 (4), 218–230.
- Glick, P., Diebold, J., Bailey-Werner, B., Zhu, L. (1997). The two faces of Adam: Ambivalent sexism and polarized attitudes toward women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23 (12), 1323–1334.
- Glick, P., Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of personality and social psychology*, 70 (3), 491–512.
- Glick, P., Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56 (2), 109–118.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B. et al. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of personality and social psychology*, 79 (5), 763–775.
- Hayes, A. F. (2005). *Statistical methods for communication science*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33 (1), 1–27.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological bulletin*, 129 (3), 339–375.
- Jost, J. T., Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *Current Directions in Psychological Science*, 14 (5), 260–265.
- Jost, J. T., Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (3), 498–509.
- Jost, J. T., Kivetz, Y., Rubini, M., Guermandi, G., Mosso, C. (2005). System-justifying functions of complementary regional and ethnic stereotypes: Cross-national evidence. *Social Justice Research*, 18 (3), 305–333.

- Jost, J. T., van der Toorn, J. (2012). System justification theory. In P. A. M. van Lange, A. W. Kruglanski, E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (vol. 2, p. 313–343). London: Sage.
- Kay, A. C., Jost, J. T. (2003). Complementary justice: effects of “poor but happy” and “poor but honest” stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of personality and social psychology*, 85 (5), 823–837.
- Kay, A. C., Jost, J. T., Mandisodza, A. N., Sherman, S. J., Petrocelli, J. V., Johnson, A. L. (2007). Panglossian ideology in the service of system justification: How complementary stereotypes help us to rationalize inequality. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (39, p. 305–358). San Diego, CA: Elsevier.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Kruglanski, A. W. (1990). Lay epistemic theory in social-cognitive psychology. *Psychological Inquiry*, 1 (3), 181–197.
- Kruglanski, A. W. (2012). NFC scale. *Arie W. Kruglanski asmeninė svetainė*. http://terpconnect.umd.edu/~hannahk/NFC_Scale.html. Aplankyta: 2012-11-10.
- Kruglanski, A. W., Fishman, S. (2009). The need for cognitive closure. In M. R. Leary, R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior* (p. 343–353). New York: Guilford Press.
- Kruglanski, A. W., Mayseless, O. (1988). Contextual effects in hypothesis testing: The role of competing alternatives and epistemic motivations. *Social Cognition*, 6 (1), 1–20.
- Kruglanski, A. W., Webster, D. M. (1996). Motivated closing of the mind: “Seizing” and “freezing”. *Psychological review*, 103 (2), 263–283.
- LimeSurvey Project Team / Carsten Schmitz (2012). / LimeSurvey: An Open Source survey tool / LimeSurvey Project Hamburg, Germany. <http://www.limesurvey.org>. Aplankyta: 2012-10-10.
- Little, T. D., Cunningham, W. A., Shahar, G., Widaman, K. F. (2002). To parcel or not to parcel: Exploring the question, weighing the merits. *Structural equation modeling*, 9 (2), 151–173.
- Muthén, L. A., Muthén, B. O. (1998–2007). *Mplus user's guide* (5th ed.). Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- R Core Team (2014). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <http://www.R-project.org>. Aplankyta: 2014-01-24.
- Roets, A., Van Hiel, A. (2006). Need for closure relations with authoritarianism, conservative beliefs and racism: The impact of urgency and permanence tendencies. *Psychologica Belgica*, 46 (3), 235–252.

- Roets, A., Van Hiel, A. (2007). Separating ability from need: Clarifying the dimensional structure of the need for closure scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33 (2), 266–280.
- Roets, A., Van Hiel, A. (2011a). Allport's prejudiced personality today. Need for closure as the motivated cognitive basis of prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 20 (6), 349–354.
- Roets, A., Van Hiel, A. (2011b). Item selection and validation of a brief, 15-item version of the Need for Closure Scale. *Personality and Individual Differences*, 50 (1), 90–94.
- Roets, A., Van Hiel, A., Dhont, K. (2012). Is sexism a gender issue? A motivated social cognition perspective on men's and women's sexist attitudes toward own and other gender. *European Journal of Personality*, 26 (3), 350–359.
- Sibley, C. G., Becker, J. C. (2012). On the nature of sexist ambivalence: Profiling ambivalent and univalent sexists. *European Journal of Social Psychology*, 42 (5), 589–601.
- Temple, E. C., Brown, R. F. (2011). A comparison of internet-based participant recruitment methods: engaging the hidden population of cannabis users in research. *Journal of Research Practice*, 7 (2), Article D2.
- UN Development Programme (2013). *Human Development Report 2013 – The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*. <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2013GlobalHDR/English/HDR2013%20Report%20English.pdf>. Aplankyta: 2014-03-28.
- Webster, D. M., Kruglanski, A. W. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of personality and social psychology*, 67 (6), 1049–1062.
- Webster, D. M., Richter, L., Kruglanski, A. W. (1996). On leaping to conclusions when feeling tired: Mental fatigue effects on impressional primacy. *Journal of Experimental Social Psychology*, 32 (2), 181–195.

EPISTEMIC MOTIVATION AS PREDICTOR OF SOCIAL PREJUDICE: RELATIONSHIP BETWEEN NEED FOR CLOSURE AND AMBIVALENT SEXISM

Edvinas Švedas, Rasa Erentaitė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. Scientific problem. Scarce research evidence show that preference for quick, definite and stable knowledge, as reflected in the construct of the need for closure (NFC), can be related to hostile and benevolent sexism (Roets et al., 2012). However, it is unknown whether NFC varies between different – ambivalent and univalent – sexism profiles. **The aim** of the present research was to investigate the relationship

between NFC and sexism and to test gender as a moderator of these links. **Method.** A heterogeneous sample (N = 187, 108 women and 79 men, ages ranging 18–68 years: M = 26,73, SD = 8,53) completed revised Need for Closure Scale (Roets, Van Hiel, 2007) and Ambivalent Sexism Inventory (Glick, Fiske, 1996). **Results** confirmed that NFC can significantly predict both types of sexism when controlling for gender. Gender moderated only the link between NFC and benevolent sexism (the relationship was stronger for women). When different sexism profiles were considered, results showed that NFC is higher for those expressing ambivalent (in contrast to univalent) sexist attitudes. Also, NFC was higher for women in all groups. **Conclusion.** Study showed that prejudice towards women can be explained by motivational differences in knowledge formation. Higher NFC is associated with higher endorsement of both hostile and benevolent sexism. These findings are in line with the theoretical assumption that ambivalent sexism might function as a system justifying ideology serving epistemic needs for stability.

Keywords: need for closure, ambivalent sexism, system justification.

Gauta: 2014-05-13

Priimta: 2014-10-27